

ANWB
Extra

Zon, zee en
een gelato!

Toscane

WIT OPLICHTENDE BERGTOPPEN
boven de zee

SALUTE!

MIDDELEEUWS
ARCHITECTUUR-
STATEMENT

Lekker, gezond,
ecologisch

HET MOOISTE
PLEIN TER
WERELD?

KUREN
ALS
OUDE
ROMEINEN

Oude palazzi en
hangende tuinen

MET
UITNEEMBARE
KAART

Toscane

Uitgeverij ANWB

Inhoud

Het belangrijkste eerst

Dit is Toscane

Toscane in cijfers

Eten en drinken

Het kompas van Toscane
15 manieren om je onder te dompelen in de streek

Florence en het noorden van Toscane

Florence

1 Cultuurmetropool – het Florence van de renaissance

Florence van de Florentijnen – Mercato Centrale en Oltrarno

2

Fiesole
Prato

Pistoia
Lucca

3

Genieten van de etalages – **shoppen in Lucca**

Pisa

4

Italiaanse strandzomer – **Marina di Pisa**

Viareggio
Livorno

5

In de Apuaanse Alpen – **de marmergroeven van Carrara**

Het hart rond de Chiantistreek

Greve in Chianti

6

Van wijngoed naar wijngoed – **roadtrip door de Chianti**

San Gimignano

Middeleeuwse wolkenkrabbers – **de torens van San Gimignano**

Volterra

Het varken uit de buurt – **kilometro zero**

Siena

Het plein van de Palio – **Piazza del Campo**

Arezzo

Cortona

Het zuiden van Toscane

Montepulciano

Pienza

Dromen van de ideale stad – **Pienza**

Warmwaterbronnen – **thermaalbaden tegen de Monte Amiata**

Montalcino

12 Pure natuur – **wandelen in het zuiden van Toscane**

San Vincenzo

Massa Marittima

Castiglione della Pescaia

Grosseto

13 Ongerepte kust – **het natuurpark van de Maremma**

Saturnia

Sovana

14 Betoverende plekken – **de necropolen van Sovana**

Pitigliano

15 Niki's kleurige sculpturen – **de Giardino dei Tarocchi**

Reisinformatie

Hoe zegt u?

Register

Fotoverantwoording

Colofon

Herinner je je deze nog?

Het belangrijkste eerst

Het mooiste Italiaans ...

... wordt gesproken in Toscane, daarover is men het in Italië eens. Dat is niet zomaar zo: de eerste grote schrijvers die in de 14e eeuw schreven in de volkstaal kwamen hiervandaan. Dante, Boccaccio en Petrarca hebben het Toscaanse dialect verheven tot een blauwdruk voor het algemeen beschaafd Italiaans.

Salute! De Toscaanse wijnen

Al meer dan 2500 jaar wordt in Toscane aan wijnbouw gedaan. Klink mee en proef de beroemde wijnen uit de regio – in de Chianti of in Zuid-Toscane kun je op de wijngoederen de ter plekke geproduceerde wijnen proeven en tegelijkertijd genieten van prachtige landschappen.

Die kleine met die lange neus

De beroemdste Toscaner? Pinokkio, wie anders! Carlo Lorenzini uit Florence had de geboorteplaats van zijn moeder, Collodi, voor ogen toen hij het verhaal schreef. Hij noemde zich zelfs naar het bergdorpje: Carlo Collodi. Tegenwoordig is daar een heus Pinokkiopark voor de kleintjes.

Strandgenoegens

Toscane is geen geijkte bestemming voor een strandvakantie, maar waarom eigenlijk niet? De regio heeft bijna 400 km kustlijn en veel brede zandstranden. Hier kun je lekker loom de Italiaanse zomer ondergaan, zonnebaden, ontspannen met een drankje of een ijsje in een van de vele bars, of in de lente genieten van het felle licht boven de zee en van een wandeling over een verlaten strand.

Kunst in de openlucht

Niki de Saint Phalle en Daniel Spoerri zijn slechts de bekendste – want heel veel kunstenaars hebben zich laten inspireren door het Toscaanse landschap en er aparte installaties in de openlucht gecreëerd. Onze favoriet: het filosofenbosje Bosco della Ragnaia, het levenswerk van Sheppard Craige (zie ook).

Michelangelo, Da Vinci en co

Kunstenaars, architecten en wetenschappers hebben Toscane voor eeuwig een plek in de wereldgeschiedenis bezorgd. Aan de oude universiteiten studeerden knappe koppen als Galileo Galilei, de musea puilen uit van de schatten uit de middeleeuwen en renaissance, en de oude stadscentra zijn vaak nog zo goed als intact. Neem eens een duik in een glansrijk verleden!

Respectloos – tegenover de machtigen

Toscaners zijn eigenzinnig en tegendraads en Toscaanse humor is derhalve nogal respectloos. Roberto Benigni liet dat al zien in zijn met Oscars bekroonde film *La vita è bella*, en het satirische magazine *Il Vernacoliere* uit Livorno doet dat maandelijks. Daar werd bijvoorbeeld het achterwerk van de knappe maar door schandalen geplaagde minister Maria Elena Boschi tot UNESCO Werelderfgoed uitgeroepen om in ieder geval dat te redden.

Agriturismo

Vakantie op de boerderij is vooral in het landelijke zuiden van Toscane een belevenis. De sfeer is er meestal uiterst gemoedelijk en aangezien de Toscaanse *agriturismi* vaak ook wijn produceren, is er altijd iets lekkers te drinken.

Meditatief oord

Bijna niemand kent Chiusure. Maar wij hebben in dit nietige oord op het hoogste punt van het cretelandschap magische momenten beleefd: de blik zweeft over weidse heuvelketens in de avondzon. Links de Monte Amiata, rechts de torens van Siena.

Gesa Pöler houdt van het zuiden en Toscane is in maart altijd haar redding voor de lange Noord-Europese winter. Tobias Garst woonde lang in Florence en Pisa. 'Met vrienden en familie gaan we graag de rode wijnen uit de regio proeven, dus wie weet komen we elkaar wel tegen op een wijngoed ...'

Vragen? Ideeën?

Laat het me weten! Ons adres bij de ANWB:

@ anwbmedia@anwb.nl

Dit is Toscane

Heuvels, cipressen, bochtige weggetjes en eenzaam gelegen landgoederen – we rijden door de Chianti en het ziet er precies zo uit als in ontelbare fotoboeken. Dit Toscane bestaat echt en is in vele eeuwen nauwelijks veranderd. De tuinarchitecten uit de renaissance zorgden er al voor dat er overal schilderachtige cipressen in het landschap verschenen. Sindsdien heeft niemand er nog veel aan veranderd. Toscane is door en door een cultuurlandschap, tussen wereldberoemde kunst en boerentradities.

Traditie, historisch en duurzaam

Traditie werd in Toscane altijd met een hoofdletter geschreven – intussen sluit de regio daarmee aan op de heersende trend. Biologische wijnboeren, ambachtslieden, producenten van culinaire specialiteiten of aanbieders van agrarisch toerisme kunnen terugvallen op eeuwenoude, duurzame methoden, die nu in een eigentijds jasje worden gestoken. De Slow Foodbeweging, die zich sterk maakt voor duurzaam genieten, bestond hier al in de jaren 70 (officieel werd Slow Food in 1989 opgericht in Piemonte). De bescherming van milieu en landschap is voor de bevolking traditioneel een belangrijk item, dat wordt ondersteund door strenge wetgeving. Ook dat levert tot op heden winst op: in het zuiden van Toscane ligt het grote natuurpark van de Maremma en in veel landelijke gebieden is het landschapsbeeld nagenoeg onaangetast. En ook de uitstekende staat waarin veel historische binnensteden zijn bewaard, is te danken aan het zich al eeuwenlang bewust zijn van traditie en sinds de 19e eeuw ook aan de voorbeeldige Italiaanse monumentenzorg.

Kosmopolitische chauvinisten en heerlijke gastvrijheid

Waar je ook komt, iedere plaats heeft hier zijn eigen rijke geschiedenis en zijn eigen unieke karakter. Dat is karakteristiek voor Toscane! Er is hier

geen echte historische hoofdstad. De regio bestond in de middeleeuwen uit elkaar beconcurrerende stadstaten, die elk een universum op zich waren. Dat is eigenlijk nog steeds zo. De mensen zullen je met open armen ontvangen en altijd volop te vertellen hebben – maar dan wel over hún plaats, waar ze geboren zijn en al hun hele leven wonen. Laat je door deze kosmopolitische chauvinisten aansteken: door hun uitgesproken gevoel voor humor en voor de mooie dingen des levens. Daartoe behoren uitgebreide maaltijden met familie en vrienden, lange zomerdagen aan zee, uitstapjes in de heuvels en flaneren in de steden. En altijd is er tijd voor een *caffè* in de bar of een praatje op de hoek van de straat!

Op de vlucht voor de winter

Persoonlijk bekorten wij in Toscane graag de Noord-Europese winter. De lente barst hier los in maart en is (met een beetje geluk) licht en vol groen en bloemen. Hét moment om uitgebreid te genieten van een cappuccino in het zonnetje, strandwandelingen en ontspannen bezoeken aan oude stadscentra en musea. Steden en stranden zijn nog relatief leeg, terwijl vanaf mei de toeristische hotspots dreigen te bezwijken onder de stroom bezoekers. Dan verplaatsen we ons liever naar zee of naar een kleine, landelijke *agriturismo* – tot na een lange zomer in oktober de rust weerkeert en de temperaturen weer aangenaam worden.

Voor bezoekers schilderachtig, voor bewoners gewoon: wasgoed in Volterra.

Een luxeprobleem – waarnaartoe in Toscane?

Waar het het mooist is? Moeilijk te zeggen! Florence, dat in deze gids als eerste wordt beschreven, is niet alleen de hoofdstad van Toscane, maar ook de kunsthoofdstad van de wereld. Schoonheid en geschiedenis liggen hier op iedere straathoek voor het oprapen! Meer naar het westen bevinden zich historische steden als Pisa en Lucca en de marmergroeven van Carrara. Tussen Florence en Siena strekt zich het droomlandschap van de Chianti uit – wijnheuvels, cipressen, oude stadjes en landgoederen. Een uitstapje naar Siena in het zuiden van Toscane voert door grandioze heuvellandschappen en langs prachtige oude plaatsen. Hier strekt zich langs de kust de landelijke Maremma uit. En steeds weer lokken strand en zee: Toscane heeft bijna 400 km afwisselende kustlijn te bieden!

Van start zonder stress

Nu weet je waarschijnlijk helemaal niet meer waar je als eerste naartoe moet. Geen probleem: gun jezelf eerst ergens zo'n heerlijk espresso met

een *dolce* en ga dan je neus achterna – in Toscane is eigenlijk overal wel iets te ontdekken, al was het alleen maar het volgende heerlijke terras!

Toscane in cijfers

1

arbeider kwam om bij de 16 jaar durende bouw van de koepel van de dom van Florence.

3

dagen na de geboorte van Galileo Galilei in 1564 stierf Michelangelo.

37,5

°C is de temperatuur van de zwa-
velbronnen van Saturnia.

39

jaar oud was groothertog Leopold I van Toscane toen hij in 1786 de doodstraf en het folteren afschafte.

50

liter olijfolie gebruikt een Toscaanse familie per jaar.

50

jaar oud was Cosimo de' Medici toen hij zich in 1569 eindelijk groothertog van Toscane mocht noemen. Daarmee kreeg de naam Toscane voor het eerst politieke betekenis.

66,5

procent heuvels bepalen het schilderachtige Toscaanse landschapsbeeld.

81

marmergroeven leveren jaarlijks in Carrara 950.000 ton marmer op met een waarde van € 1.300.000.

397

kilometer van de Italiaanse kust behoort tot Toscane.

403

cruiseschepen deden in 2016 de haven van Livorno aan.

1738

meter hoog is de Monte Amiata, de 'heilige berg' van de Etrusken in het zuiden van Toscane.

2520

gram woog 's werelds grootste truffel, die in 1954 werd gevonden in de bossen van Toscane.

49.000

toeschouwers verdringen zich jaarlijks bij de Palio op de Piazza del Campo in Siena.

80.000

boerderijen bezitten bij elkaar 100.000 ha olijfgaarden.

100.000

waxinelichtjes sieren de palazzi langs de Arno tijdens het Luminarafeest in Pisa.

1.500.000

hectoliter wijn wordt jaarlijks in Toscane geproduceerd, twee derde daarvan komt uit de Chianti.

2.011.219

bezoekers trokken de Gallerie degli Uffizi in 2016, waarmee voor het eerst de 2 miljoen werd overschreden.

1
kilo is het gemiddelde
gewicht van een rauwe bis-
tecca alla fiorentina.

Eten en drinken

Zelden hebben we Italianen zo fanatiek horen ruziën als over de juiste grootte van spekblokjes of de ingrediënten voor de perfecte risotto. Zelden hebben we echter ook zo lekker gegeten als hier, of het nu in een restaurant was of bij vrienden thuis! Eten staat centraal in het Italiaanse dagelijks leven, het liefst in gezelschap. Lekker eten en goede wijn vind je daarom overal, ook in de eenvoudigste trattoria's.

CASTAGNACCIO

Deze taart van kastanjemeel is een smakelijke herinnering aan de Toscaanse bergen; een familierecept.

Ingrediënten voor zes personen

300 g gezeefd kastanjemeel
circa 350 ml water
2 eetlepels olijfolie
een handvol geweekte en uitgelekte rozijnen
een handje pijnboompitten
een takje rozemarijn

Bereiding

Meel, water, olie en rozijnen mengen tot een smeug deeg en in een lage, ingevette bakvorm doen. Garneren met pijnboompitten en rozemarijn. Ongeveer een halfuur in de oven op 200°C. Warm serveren. *Castagnaccio* smaakt het lekkerst met ricotta.

Zwarte ochtend

Ontbijten betekent in Toscane vooral: *caffè*, het liefst zwart en sterk. Voor erbij misschien nog een zoet broodje, en dat was het dan. Zoek voor je espresso of cappuccino 's ochtends bij voorkeur een kleine bar op, daar smaakt hij vaak het lekkerst – en je komt er ook een hoop mensen tegen.

Primo, secondo, dessert, caffè: lunch en diner voor genietters

In Italië is het gebruikelijk 's middags en 's avonds warm te eten. Als de tijd het toelaat met *primo* en *secondo*, dus eerste en tweede gang. Als *primo* is er meestal de keus tussen pasta of risotto. De *secondo* bestaat uit vlees of vis. Wie veel trek heeft kan ook nog een voorgerecht (*antipasto*) of een dessert (*dolce*) bestellen. Populair en gebruikelijk zijn de combinaties *antipasto-primo* of *secondo-dolce*. Een espresso, hier gewoon *caffè* genaamd, sluit de maaltijd waardig af.

Waarom is het Toscaanse brood traditioneel zoutloos? Omdat de vroeger zeehandeldrijvende Pisanen er schandalige prijzen voor vroegen, zeggen de niet-Pisanen. Omdat het brood zijn smaak ontleent aan kruidige soepen, sauzen en beleg, zo luidt de gastronomische verklaring.

TOSCAANS GENIETEN

Zuppa

Dat is niet zomaar een soep, maar in gekookte groente geweekt brood, op smaak gebracht met olijfolie en kruiden. Zuppa is een van de authentiekste Toscaanse gerechten. Er bestaan ontelbare recepten voor, zoals *ribollita* (met groente) of *pappa al pomodoro* (met tomaten).

Pecorino

De Toscaanse heuvels zijn prima geschikt voor het houden van schapen. Daarom is de kruidige schapenkaas *pecorino* hier alomtegenwoordig. Jong (*fresco*) of oud (*stagionato*), verfijnd met peper, walnoot of truffel: *pecorino* is een lekkernij, vooral met goede olijfolie of honing.

Vinsanto

De ziel van het Toscaanse plattelandsleven: deze beroemde dessertwijn bevat 16 % alcohol. De naam vinsanto ontleent zijn heilige klank aan het feit dat priesters hem graag als miswijn gebruiken. Vinsanto wordt gemaakt van gedroogde witte druiven.

Fantastisch vlees

Oude inheemse veerassen staan garant voor vlees van een bijzondere kwaliteit: proef maar eens het vlees van de varkensrassen *cinta senese* uit de provincie Siena en *macchiaiolo maremmano* uit de provincie Grosseto, van het witte Chianinarund, het Maremmarund en de zwarte Pisaanse koe (*mucco pisano*). Ook de Toscaanse ham- en worstspecialiteiten zijn niet te versmaden.

Wijn en olijfolie

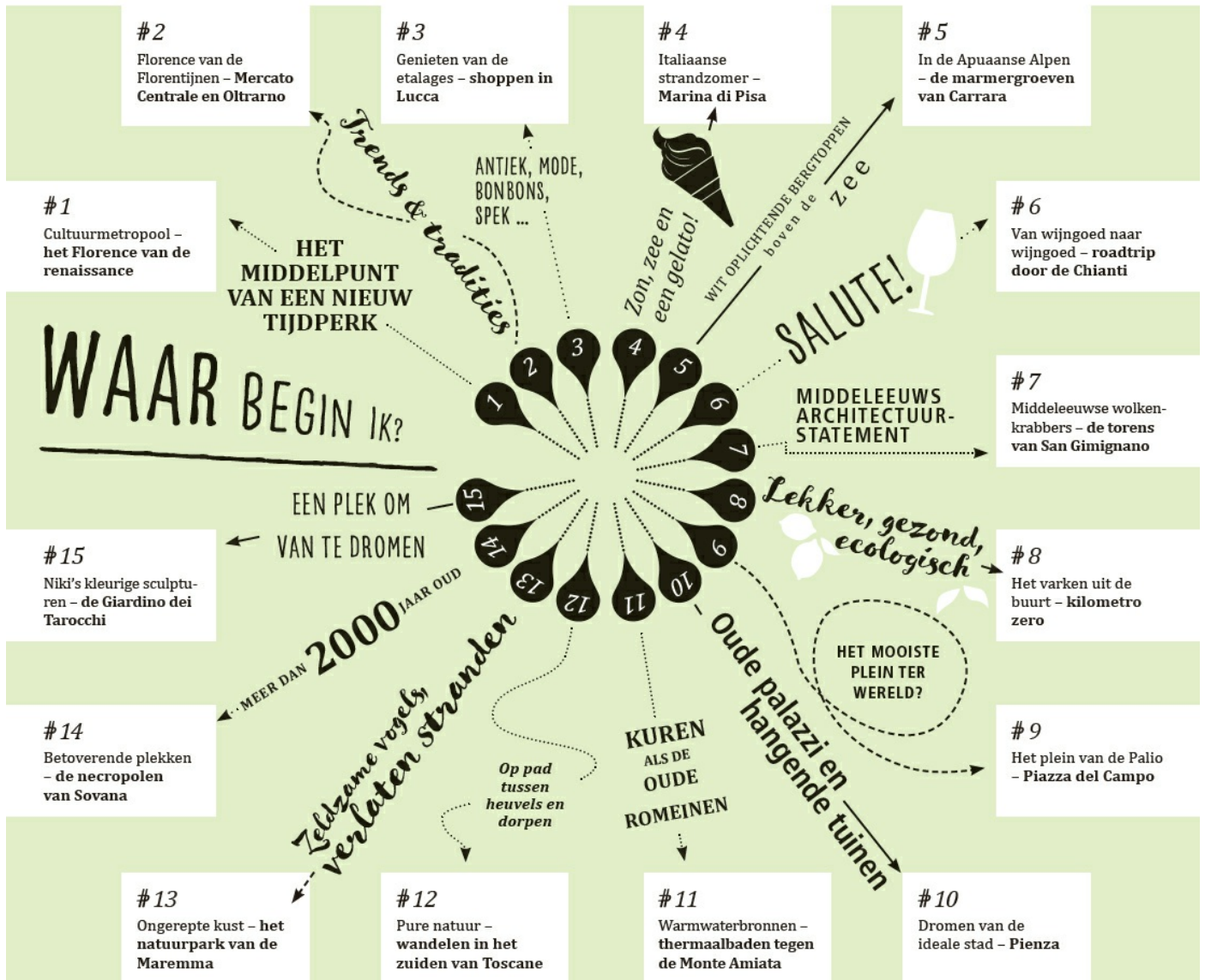
Naast Piemonte is Toscane de belangrijkste Italiaanse wijnregio. Net als vroeger is de eenvoudige wijn van alledag een landbouwproduct, vaak een bijna 100 % sangiovese die om het alcoholpercentage wat op te krikken soms wordt gemengd met andere rode of zelfs witte druivensoorten.

Daarnaast worden er in Toscane ook klassewijnen geproduceerd, zoals de Chianti Classico, de Vino Nobile di Montepulciano en de Brunello di Montalcino. Andere topwijnen zijn de Morellino di Scansano en de Sassicaia. Van de Toscaanse olijven wordt een fantastische *extra vergine* olijfolie geperst.

Een oude traditie nieuw leven ingeblazen: de aperitivo

Een typisch Toscaanse avond: voor de *aperitivo* ontmoeten de Italianen zo tussen 19 en 21 uur graag hun familie en vrienden. Veel bars serveren dan bij de Aperol of Campari een uitgebreid, bij de prijs inbegrepen snackbuffet. Deze mooie, oude mediterrane traditie is in de Toscaanse steden sinds een paar jaar weer helemaal in de mode. Bij de *aperitivo* kun je de halve stad tegenkomen – probeer het maar eens!

Het kompas van Toscane

Florence en het noorden van Toscane

Meer kunst per vierkante kilometer is nauwelijks denkbaar. Tegelijkertijd zijn de historische gebouwen allesbehalve musea: Florence (lees: de Piazza del Duomo) is de pulserende hoofdstad van Toscane, met een creatief culinair en shoppinggebeuren. So wieso is het noorden van Toscane het verstedelijkte deel van de regio. Van Prato via Lucca tot Pisa kun

je hier historisch gegroeide stadscultuur beleven. Het noordelijke deel van de kust, eveneens verstedelijkt, begint bij de marmergroeven van Carrara en lokt met badplaatsen van Viareggio tot Marina di Pisa.

Florence E 4/5 en kaart 2

Wat een geschiedenis! De stad aan de Arno werd gesticht door Julius Caesar, beschreven door Dante en Boccaccio en verfraaid door kunstenaars als Brunelleschi en Michelangelo. Vanaf de 13e eeuw groeide Florence uit tot een van de toonaangevende handels- en financiële centra van Europa, en gelijktijdig tot de wereldhoofdstad van de kunsten en wetenschappen. Tegenwoordig wonen er 370.000 mensen. De handel is nog steeds van belang, evenals mode, design en kunstnijverheid. Schijnbaar moeiteloos gaan daarbij elegantie en met beide benen op de grond staan hand in hand: ook de in Gucci geklede graficus eet rond lunchtijd staand een broodje speenvarken, een panino alla porchetta.

BEZIENSWAARDIGHEDEN

Historische pracht beleven

De **Piazza della Signoria** is stenen geschiedenis, een energieveld van politieke macht. Het plein wordt gedomineerd door het stadhuis, het **Palazzo Vecchio** (www.musecivici-fiorentini.comune.fi.it/palazzovecchio, okt.-mrt. vr.-wo. 9-19, do. 9-14, apr.-sept. vr.-wo. 9-24, do. 9-14 uur, € 10, € 14 inclusief toren). Het majestueuze gebouw verrees rond 1300. Ervoor kijken monumentale sculpturen als getuigen van voorbije tijden uit over het plein. De beroemdste daarvan belichaamt de laatste fase van de stadsrepubliek: Michelangelo's **David** , links van de ingang (het origineel uit 1504 staat in de Galleria dell'Accademia). Verder naar links zie je de op zijn bronzen paard gezeten **Cosimo de' Medici** , die zich in de 16e eeuw als hertog meester maakte van de stad en van het Palazzo Vecchio zijn residentie maakte. De prachtige binnenruimtes van het paleis zijn een groot eerbetoon aan de Medicifamilie.

Naast het Palazzo Vecchio liet Cosimo de **Uffizi** (zie ook) bouwen als kantoren (Italiaans *uffici*) voor het stadsbestuur en behuizing voor zijn kunstverzameling. Hofarchitect Giorgio Vasari creëerde een geniale verbinding met de Arno, waarbij de façade aan de rivieroever de vorm heeft van een triomfboog. Het uitzicht vanhier over de rivier behoort tot de mooiste van de stad: rechts zie je de **Ponte Vecchio** , de brug met winkeltjes uit de 14e eeuw. Overeenkomstig een wens van de hertog zijn die winkeltjes al meer dan vierhonderd jaar alleen

voorbehouden aan juweliërs. Een lust voor het oog – en kijken kost nog steeds niets.

Caffè Le Giubbe Rosse 4 (Piazza della Repubblica 13/14r, www.giubberosse.it, zo.-do. 8-24, vr.-za. 8-2 uur) is al sinds zijn opening in 1897 door de Duitse biërmagnaat Johann Peter Reininghaus een populaire ontmoetingsplek voor kunstenaars. Daarvan getuigen schilderijen, portretten en foto's aan de wanden.

Flaneren langs haute couture

Op de plek waar in de oudheid het Romeinse forum lag, klopt nu het hart van het elegante Florence: op de **Piazza della Repubblica**. Zijn huidige uiterlijk kreeg het plein vanaf 1865, toen Florence korte tijd de hoofdstad van Italië was. Al aan het einde van de 19e eeuw werden de nieuwe gebouwen in gebruik genomen door warenhuizen en cafés; en ze zijn daar niet meer weggegaan. Drink een *caffè* met uitzicht in bar **La Terrazza** 3 (www.rinascente.it, ma.-za. 9-21, zo. 10.30-20.30 uur) op het dakterras van het warenhuis **La Rinascente**.

Straatmuzikanten zorgen beneden op het plein voor sfeer.

Het **Palazzo Strozzi** 6 (Piazza degli Strozzi, www.palazzostrozzi.org, vr.-wo. 10-20, do. 10-23 uur, € 12) is een monument voor geldingsdrang. Niet verwonderlijk, want de bouwheer was de bankier en Medicirivaal Filippo Strozzi, die in 1466 na jarenlange verbanning terugkeerde in zijn geboortestad. Tegenwoordig is het paleis de locatie voor ambitieuze en bijzondere exposities, vaak van moderne kunst.

Een paar meter verderop is het haute couture die de klok slaat! Vooral de **Via de' Tornabuoni** zwelgt in elegantie: hier rijgen de boetieks van de beroemde modelabels zich aaneen. De afsluiting wordt aan de Arno-oever gevormd door het neogotische **Palazzo Spini Feroni** 7 (Piazza Santa Trinita 5r, www.ferragamo.com/museo, museum dag. 10-19.30 uur, € 6), dat in de jaren 30 werd aangekocht door de schoenenkoning Salvatore Ferragamo. Het erin ondergebrachte museum is gewijd aan zijn leven en werk.

Ook Adam voetbalt, in het kostuum van het Calcio Storico. Street-Artkunstenaar Blu parodieerde Michelangelo op een schutting aan de Piazza Santa Croce.

Grote geesten ontmoeten

In de 14e-eeuwse franciscanenkerk **Santa Croce** 📍 (Piazza Santa Croce, www.santacroce.firenze.it, ma.-za. 9.30-17.30, zo. 14-17.30 uur, € 6) liggen veel beroemdheden begraven. Michelangelo kreeg hier in 1578 een eerste monumentaal grafmonument; recht ertegenover werd later de wetenschapper Galileo Galilei bijgezet – in die tijd een belediging voor het Vaticaan! Verder naar achteren worden de politiek en de muziek vertegenwoordigd door Niccolò Machiavelli en Gioachino Rossini. Achter de kerk voert een binnenplaats naar de beroemde leerbewerkeresschool **Scuola del Cuio** 📍 (Via San Giuseppe 5r, ma.-za. 9.30-18, apr.-okt. ook zo. 10-18 uur), waar hoogwaardige lederwaren worden gemaakt en te koop aangeboden. De school werd na de Tweede Wereldoorlog gesticht door de franciscanen en de leerbewerkerfamilie Gori om oorlogswezen een toekomst te bieden.

Wist je dat het voetbal in Florence is uitgevonden? – ook al leek het toentertijd meer op rugby. Sinds de 15e eeuw wordt melding gemaakt van wedstrijden op de Piazza Santa Croce als sport voor adellijke jongemannen en vermaak voor het volk. Ieder jaar in juni wordt dit historische voetbal, het *Calcio Storico*, weer gespeeld door teams uit de vier wijken van de oude stad.

FLORENCE (FIRENZE)

Bezienswaardig

- 1** Palazzo Vecchio
- 2** Beeld van David

- 3 Ruitersstandbeeld van Cosimo de' Medici
- 4 Gallerie degli Uffizi
- 5 Ponte Vecchio
- 6 Palazzo Strozzi
- 7 Palazzo Spini Feroni/Ferragamo
- 8 Santa Croce
- 9 Giardino Bardini
- 10 Villa (gebouwd door Cosimo de' Medici)/Forte de Belvedere
- 11 Giardino delle Rose
- 12 Piazzale Michelangelo
- 13 San Miniato al Monte
- 14 Cattedrale Santa Maria del Fiore
- 15 Baptisterium
- 16 Museo dell'Opera del Duomo
- 17 San Lorenzo
- 18 Cappelle Medicee
- 19 Palazzo Medici-Riccardi
- 20 Galleria dell'Accademia
- 21 Santa Maria Novella
- 22 Bargello
- 23 Palazzo Pitti
- 24 Giardino di Boboli
- 25 Capella Brancacci/Santa Maria del Carmine

Overnachten

- 1 Foresteria Valdese
- 2 Soggiorno Pezzati
- 3 Locanda de' Ciompi
- 4 Axial
- 5 Loggiato dei Serviti

Eten en drinken

- 1 Il Cernacchino
- 2 Trattoria dall'Oste
- 3 La Terrazza/La Rinascente
- 4 Caffè Le Giubbe Rosse
- 5 Libreria Brac
- 6 La Divina Enoteca

- 7 Focaccine Bondi
- 8 Vestri
- 9 Salsamenteria de' Ciompi
- 10 Osteria Pastella
- 11 Piazza della Passera
- 12 Trattoria 4 Leoni
- 13 Ditta Artigianale Oltrarno
- 14 Caffè Ricchi
- 15 Il Santo Bevitore

Winkelen

- 1 Scuola del Cuoi
- 2 Mercato di Sant' Ambrogio
- 3 Mercantino delle Pulci (antiek- en vlooienmarkt)
- 4 Eataly
- 5 Alta Rosa
- 6 Mercato Centrale
- 7 Il Cantuccio di San Lorenzo
- 8 Officina Profumo-Farmaceutica di Santa Maria Novella
- 9 Calligraphy & Design Studio
- 10 Société Anonyme Deux
- 11 Gioielli di Camilla
- 12 Twisted Jazz Shop
- 13 Mercato delle Cascine

Uitgaan

- 1 Space Club
- 2 Easy Living
- 3 Il Vinaio di San Frediano
- 4 Libreria La Cité
- 5 Tenax

Sport en activiteiten

- 1 Florence by Bike
- 2 Segway Firenze

Uitzicht vanaf groene heuvels

De mooiste wandelingen in Florence maak je aan de overkant van de Arno. Neem hier het schilderachtige straatje **Costa San Giorgio**, dat omhoogklimt naar een spectaculaire stadstuin. Deze **Giardino Bardini** ⁹ (ingang Costa San Giorgio 2 en Via dei Bardi 1 rosso, www.bardinipeyron.it, nov.-mrt. 8.15-16.30, apr.-okt. 8.15-18.30 uur, eerste en laatste ma. van de maand gesl., € 10, entree geldt ook voor de de Bobolituinen, zie ook) met zijn barokke trappen ligt hoog boven de Arno.

Iets hoger liet hertog Cosimo de' Medici in de 16e eeuw een **villa** ¹⁰ bouwen om met argusogen over zijn stad te kunnen waken. Zijn zoon Ferdinando voegde er het **Forte di Belvedere** (Via San Leonardo 1, museiciviciorentini.comune.fi.it/fortebelvedere, beide juni-sept. di.-zo. 10.30-19.30 uur, entree varieert) aan toe. Dit fort wordt in de zomermaanden gebruikt voor exposities van moderne kunst. Als je hier rondwandelt in het groen en de kunstwerken bekijkt, kun je bovendien genieten van het mooiste uitzicht op de oude stad – en misschien ook van een snack in **Il Bar del Forte**.

Vorbij de **Porta San Miniato** leidt een door cipressen geflankeerde kruisweg naar nog een panorama: de rustige Via di San Salvatore al Monte voert langs de romantische **Giardino delle Rose** ¹¹ (Viale Giuseppe Poggi 2, dag. 9 uur tot zonsondergang, toegang gratis), waar vierhonderd soorten rozen bloeien, naar het uitzichtterras **Piazzale Michelangelo** ¹². Hoger ligt de betoverende benedictijnenkerk **San Miniato al Monte** ¹³ (Piazza San Miniato al Monte, www.sanminiatoalmonte.it, 's zomers ma.-za. 9.30-13, 15-20, zo. 15-20, in de winter ma.-za. 9.30-13, 15-19, zo. 15-19 uur, toegang gratis). Een kijkje binnen is alleen al om de mooie romaanse preekstoel de moeite waard!

MUSEA

Het reserveren van tickets voor de nationale musea kan telefonisch of op internet (tel. 055 29 48 83, Italiaans/Engels, www.firenzemusei.it). De reserveringskosten bedragen € 3-4, maar reserveren wordt van april tot oktober voor de belangrijke musea dringend aangeraden. In de nationale musea hebben EU-ingezetenen tot 18 jaar gratis toegang. De kassa's van de musea gaan 30 à 45 minuten voor sluitingstijd dicht.

Museum van machtige mecenasen

Gallerie degli Uffizi ¹⁴: ► blz. 22

Hemelkoepel en Paradijspoort

Cattedrale di Santa Maria del Fiore ¹⁴, **Battistero** ¹⁵, **Museo dell' Opera del Duomo** ¹⁶: ► blz. 22

Hemelse orde, aardse heersers

San Lorenzo en Cappelle Medicee

De idee van geometrie als goddelijke perfectie was bepalend voor deze door Filippo Brunelleschi ontworpen kerk (rond 1440). Bij de **San Lorenzo** ¹⁷ greep hij terug op de vormtaal uit de oudheid. In de aangrenzende **Cappelle Medicee** ¹⁸ richtten de Medici een monument op voor zichzelf: met de graftombes voor Lorenzo de Prachtlievende en zijn opvolgers schiep Michelangelo een meesterwerk.

San Lorenzo: Piazza San Lorenzo 9, www.operamedicealaurenziana.org, ma.-za. 10-17.30 uur, € 5; Cappelle Medicee: Piazza Madonna degli Aldobrandini 6, www.cappellemedicee.it, dag. 8.15-13.50 uur, tweede en vierde zo. en eerste, derde en vijfde ma. van de maand gesl., € 8

De zetel van het geld

Palazzo Medici-Riccardi ¹⁹

Hier woonden de Medici toen ze nog welgestelde burgers en bankiers waren. Binnen is de huiskapel gelukkig gespaard gebleven voor de barokke facelift die het paleis in de 17e eeuw onderging. De schilder Benozzo Gozzoli verfraaide haar met kleurige fresco's, die de tocht van de drie koningen voorstellen – hetgeen duidelijk maakt met wie de Medici zich graag identificeerden.

Via Cavour 3, do.-di. 8.30-19 uur, € 7

David superstar

Galleria dell'Accademia ²⁰

Iedereen wil Michelangelo's originele David zien. Opgesteld onder een lichtkoepel maakt het beeld nog meer indruk dan de kopie voor het stadhuis. Met zes andere, nooit door Michelangelo voltooiden beelden, die onder andere bestemd waren voor het graf van paus Julius II, vormt de David een uniek sculpturenensemble. Schilderijen van de middeleeuwen tot en met de 16e eeuw completeren de collectie.

Via Ricasoli 58-60, www.galleriaaccademiafirenze.beniculturali.it, di.-zo. 8.15-18.50 uur, € 8, bij speciale exposities € 12,50

De kerk van de dominicanen

Santa Maria Novella 21

Achter de wereldberoemde renaissancefaçade bevinden zich juwelen van de renaissanceschilderkunst. Absoluut hoogtepunt is Masaccio's fresco van de Heilige Drievuldigheid – het eerste schilderstuk waar het lineair perspectief werd toegepast. Ghirlandaio's fresco's in het koor vertellen de levens van Maria en Johannes de Doper en zitten vol met portretten van 15e-eeuwse Florentijnen. Piazza Santa Maria Novella 18, www.smn.it, ma.-do. apr.-sept. 9-19, vr. apr.-sept. 11-19, ma.-do. okt.-mrt. 9-17.30, vr. okt.-mrt. 11-17.30, za. en voor religieuze feestdagen sept.-juni 9-17.30, juli-aug. 9-18.30, zon- en feestdagen sept.-juni 13-17, juli-aug. 12-18.30 uur, € 5

Alle soorten beeldhouwwerk

Bargello 22

Steen, brons, zilver, hout, terracotta, ivoor – alle materialen en vormen van beeldhouwkunst zijn in dit middeleeuwse paleis van het stadsbestuur (dat later dienstdeed als politiebureau en gevangenis) bij elkaar gebracht. Je ziet hier bijvoorbeeld een prachtige kleine bronzen David van Donatello en een Bacchus van Michelangelo.

Via del Proconsolo 4, www.museodelbargello.it, dag. 8.15-13.50 uur, tweede en vierde zo. en eerste, derde en vijfde ma. van de maand gesl., € 8

Je zult je misschien afvragen wat de letters **r** en **n** in postadressen in Florence te betekenen hebben. De stad kent twee huisnummersystemen: zakelijke adressen hebben in de regel een rood (*rosso*) huisnummer, terwijl de huisnummers van particuliere adressen zwart (*nero*) zijn.

1

Cultuurmetropool – het Florence van de renaissance

Een gouden tijdperk, een nieuwe wereld: terwijl grote delen van Europa nog in de middeleeuwen leven, groeit Florence in de 15e en 16e eeuw uit tot het middelpunt van een nieuwe culturele beweging. Onder de bescherming van de familie De' Medici verovert de renaissance eerst Florence en daarna Europa.

Meer dan vijf eeuwen zijn er inmiddels verstreken, maar de betovering en glans van het verleden zijn in Florence nog op iedere straathoek aanwezig. Renaissancepaleizen, musea en kunstwerken staan er zij aan zij. Grote kunstenaars als Michelangelo Buonarroti, Sandro Botticelli en Leonardo da Vinci werkten op het hoogtepunt van de renaissance in Florence, evenals de architect Filippo Brunelleschi en later de wetenschapper Galileo Galilei. Ze veroorzaakten een omwenteling in de kunsten en wetenschappen: in hun wereldbeeld stond de mens, en niet langer God, centraal, wat zich vertaalde in realisme en een wetenschappelijke benadering.

Herinnering aan de laatste fase van de stadsrepubliek: de kopie van Michelangelo's beroemde David bewaakt de ingang van het Palazzo Vecchio.

Opdrachtgevers en mecenasen

Opdrachten en aanmoediging kregen de kunstenaars van de Medici, de belangrijkste mecenasen van de renaissance. Avant-gardistisch, politiek geslepen en onmetelijk rijk, maakte deze bankiersdynastie in Florence de dienst uit en groeide de stadstaat onder hen uit tot een cultuur- en wetenschapsmetropool van wereldrang.

Oudheid, renaissance, barok ... Uffizi

De **Gallerie degli Uffizi** ⁴, een van 's werelds beroemdste kunstverzamelingen, bewaren tot op de dag van vandaag de erfenis van de Medici. De kern van het museum bestaat uit de grandioze kunstcollectie van de familie – talloze meesterwerken van de Griekse oudheid tot en met de barok, waaronder Giotto's Madonna, Botticelli's Venus en Rafaëls portretten van pausen. Laat jezelf in de oude, hoge zalen betoveren door deze kunst uit glansrijke eeuwen! Vanuit de gang aan de zuidkant en vanaf het dakterras van het museumcafé kun je bovendien genieten van mooie uitzichten op de stad.

Ingang van het paradijs

Met de bouw van de dom, de **Cattedrale di Santa Maria del Fiore** ¹⁴ werd begonnen in 1296. Doel van de Florentijnse stadsbestuurders was het scheppen van een architectonisch wereldwonder. De reusachtige koepel – de grootste gemetselde koepel ter wereld en het symbool van de stad – werd echter pas 140 jaar later voltooid door de renaissancearchitect Filippo Brunelleschi. Het aangrenzende **baptisterium** ¹⁵ uit de 11e eeuw is beroemd om zijn drie bronzen deuren en met name door de naar de dom gerichte **paradijspoort**. Lorenzo Ghiberti, een van de eerste renaissancebeeldhouwers, werkte er 27 jaar aan. Wat je nu ziet zijn echter kopieën; de veel mooiere originelen zijn te zien in het **Museo dell'Opera del Duomo** ¹⁶. Sinds de heropening in 2015 is in dit museum bovendien een reconstructie van de oorspronkelijke domfaçade te zien.

Groot en enorm ruimtelijk, zo komt het interieur over van de Cattedrale di Santa Maria del Fiore ofwel de dom van Florence – die sinds de 15e eeuw wordt overspannen door de grootste gemetselde koepel ter wereld.

INFO EN OPENINGSTIJDEN

Gallerie degli Uffizi 4: Piazzale degli Uffizi 1, www.uffizi.it, di.-zo. 8.15-18.50 uur, € 8,50, bij speciale exposities € 13. Beslist reserveren (tel. 055 294 883, www.b-ticket.com/b-ticket/uffizi).

Cattedrale di Santa Maria del Fiore 14: Piazza San Giovanni, ma.-wo., vr. 10-17, do., za. 10-16.30, zon- en feestdagen 13.30-16.45 uur, toegang gratis.

Baptisterium 15: Piazza San Giovanni, www.ilgrandemuseodelduomo.it, ma.-za. 8.15-20, zon- en feestdagen, eerste za. van de maand 8.30-14 uur, alleen combiticket met museum, € 15, 48 uur geldig.

Museo dell'Opera del Duomo 16: Piazza Duomo 9, www.ilgrandemuseodelduomo.it, dag. 9-20 uur, eerste di. van de maand gesl., domkoepel ma.-vr. 8.30-20, za. 8.30-17.40, zo. 13-16 uur (reserveren verplicht), campanile dag. 8.30-20 uur, combiticket zie baptisterium.

ETEN EN DRINKEN

Ga voor een kleine, snelle – maar lekkere – snack naar **Il Cernacchino** 1 (Via della Condotta 38r, tel. 055 29 41 19, ma.-za. 9.30-19.30 uur, *panini* € 5). Groot assortiment belegde broodjes en andere snacks, maar weinig zitplaatsen.

Uitgebreider eten? Dan is misschien **Trattoria dall'Oste** 2 (Via dei Cerchi 40, tel. 055 21 31 42, www.osteriadallose.it, dag. 11-22.30 uur, pasta € 6,50-9,50, filets € 23,50-32, steaks € 19,50-85) een idee. Hier worden heerlijke rundersteaks en -filets geserveerd. Ook de ruime keus aan andere gerechten is van topkwaliteit.

Uitneembare kaart: 2, C/D 4/5 | plattegrond: blz. 18-19

Het hertogelijke Florence

Palazzo Pitti en Bobolituinen

Als je wilt zwelgen in de pracht en praal van de Toscaanse adel, moet je zeker een bezoek brengen aan het Pittipaleis en aansluitend een wandeling maken in de Bobolituinen. Het **Palazzo Pitti** ²³, ooit het woonpaleis van de groothertogen van Toscane, herbergt onder andere hun kunstverzamelingen. Zo zijn in de **Galleria Palatina** schilderijen van Titiaan, Rafaël en Rubens te bewonderen en bevat de **Tesoro dei Granduchi** kostbare vazen en juwelen. De uitgestrekte **Giardino di Boboli** ²⁴ tegen de heuvel aan de achterkant van het paleis behoort tot de mooiste maniëristische en barokke tuinen van Italië.

Piazza Pitti 1, Galleria Palatina: di.-zo. 8.15-18.50 uur, Tesoro dei Granduchi en Giardino di Boboli: nov.-mrt. 8.15-16.30, apr.-mei, sept.-okt. 8.15-18.30, juni-aug. 8.15-19.30 uur, eerste en laatste ma. van de maand gesl., combiticket voor de musea in het Palazzo Pitti € 8,50, bij speciale exposities € 13

Renaissancefresco's

Cappella Brancacci ²⁵: ► blz. 27

ETEN, SHOPPEN, SLAPEN

Overnachten

Voor Florence loont het de moeite eens op Airbnb (www.airbnb.nl) rond te snuffelen: meer dan driehonderd logeeradressen (€ 20-400). De prijzen van B&B's en hotels kunnen afhankelijk van het seizoen sterk variëren. De hotels hebben op hun websites vaak scherpe aanbiedingen! De hier genoemde prijzen hebben in de regel betrekking op het hoogseizoen (zomermaanden).

Voordelige oase van rust

Foresteria Valdese

Achter de muren van het Palazzo Salviati op de rustige zuidoever van de Arno ligt een groot en verzorgd gastenverblijf met een tuin. De kamers van de waldenzengemeente bieden fraaie uitzichten op de tuin of de stad. Gasten moeten wel zelf hun kamer schoonhouden, maar dat is in deze mooie ambiance geen straf.

Via dei Serragli 49, tel. 055 21 25 76, www.firenzeforesteria.it, receptie ma.-vr.

8.30-13.30, 14.30-20, za. en zon- en feestdagen 8.30-13.30, 14.30-18.30 uur,
2 pk € 60-80

Met zicht op de tuin

Soggiorno Pezzati

In een zijstraat vlak bij de marktwijk ligt deze leuke, kleine B&B. Eigenaresse Daniela hecht veel waarde aan het welbevinden van haar gasten. De kamers zijn zorgvuldig gerenoveerd; erg mooi zijn die met uitzicht op de tuin.

Via San Zanobi 22, tel. 055 29 16 60, www.soggiornopezzati.it, 2 pk € 60-90

B&B in het authentieke oosten

Locanda de' Ciompi

In de volkse wijk Sant' Ambrogio wonen nog echte Florentijnen, onder wie *signor* Gallori, die een stijlvolle, gezinsvriendelijke B&B met vijf kamers runt.

Via Pietrapiana 28, tel. 055 26 38 034, www.bbflorencefirenze.com, 2 pk met ontbijt € 75-100

Centralissimo

Axial

De ligging is fantastisch: in het voetgangersgebied tussen de dom en de Piazza della Signoria. Het gemoedelijk en in veel talen gerunde hotel heeft zelfs een leuke binnenplaats en serveert een goed ontbijt.

Via dei Calzaiuoli 11, tel. 055 21 89 84, www.hotelaxial.it, 2 pk met ontbijt circa € 160

Logeren te midden van antiek

Loggiato dei Serviti

Je waant je in een andere tijd: onder een langgerekte renaissanceloggia ligt de ingang van dit eerbiedwaardige *palazzo*, waarvan de grote kamers stijlvol zijn ingericht met antieke meubels. Voor de voordeur strekt zich een van de elegantste pleinen van Florence uit.

Piazza Santissima Annunziata 3, tel. 055 28 95 92,
www.loggiatodeiservitihotel.it, 2 pk met ontbijt circa € 200

Eten en drinken

Panini of steaks?

1, 2: ► blz. 23

Koffie met uitzicht, trefpunt van kunstenaars

3, 4: ► blz. 16

Vegetarisch tussen de boeken

Libreria Brac 5

Een originele combinatie: kunstboekhandel (met het accent op moderne kunst) en gezonde keuken. Vegetarische gerechten vormen de basis, maar Libreria Brac biedt ook veganistische en glutenvrije maaltijden, als salade, groentecarpaccio, risotto of pasta.

Via dei Vagellai, 18r, tel. 055 094 48 77, www.libreriabrac.net, ma.-za. 12-14, 19-22, zo. 12-20 uur, € 6-8

Even een wijntje tussendoor

La Divina Enoteca 6

Mocht je tussen alle bezichtigingen door zin krijgen in een glaasje wijn en een klein hapje, dan is deze *enoteca* een prima optie. De vriendelijke eigenaar is graag behulpzaam bij het maken van een keus.

Via Panicale 19r, tel. 055 292723, www.ladivinaenoteca.it, di.-za. 10.30-20.30 uur

Sandwiches all'italiana

Focaccine Bondi 7

Eenvoudige *focacceria* met robuuste houten tafels. Aan de toeg kun je het heerlijke Italiaanse platbrood *focaccia* met tig ingrediënten en sauzen laten beleggen en op smaak laten brengen, helemaal naar je eigen voorkeur.

Via dell'Ariento 85r, tel. 055 28 73 90, di.-za. 12-22 uur, € 2,50-4

Echte Florentijnen houden van *trippa*! Zo heet pens in het Italiaans. Je vindt in Florence dan ook trippakraampjes waar de gekookte ingewanden worden geserveerd op een broodje met jus, zout en peper. Bijvoorbeeld aan de Via dell'Ariento. Proberen als je durft!

Zoete verleiding

Vestri 8

De chocolatier Daniele Vestri zal je verleiden met zijn prachtige chocoladecreaties en zijn fantastische ijs. De cacao is afkomstig van zijn eigen plantage in de Dominicaanse Republiek.

Borgo degli Albizi 11r, tel. 055 234 03 74, www.vestri.it, ma.-za. 10.30-22 uur

Gewoon goed

Salsamenteria de' Ciompi 9

De broers Daniele en Marco serveren in hun nog vrij nieuwe zaak smakelijke plattelandsgerechten zonder tierelantijnen. Ze kennen hun leveranciers persoonlijk. Het vlees komt rechtstreeks van de boer, het biologische meel voor het platbrood *schacciata* vers van de molen. Natuurlijk staat hier ook de *bistecca alla fiorentina* op het menu (€ 40/kg).

Via Pietrapiana 27r, tel. 055 24 17 11, www.salsamenteriadeiciompi.it, dag. 10-23 uur, hoofdgerecht € 10-16

Pasta – het oog wil ook wat

Osteria Pastella 10

Transparanter kan het niet: de pasta wordt in de etalage vers gemaakt. Traditionele gerechten worden in een modern jasje gestoken, zoals bijvoorbeeld de ricottatortelli met geitenkaas, garnalen en zwarte truffel. Ook het oog wordt gestreeld in dit stijlvolle restaurant.

Via della Scala 17r, tel. 055 267 02 40, www.osteriapastella.it, dag. 12-14.30, 19-22.30 uur, pasta circa € 15, hoofdgerecht circa € 24